

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE KAHRAMANLIK MİTİ*

The Myth of Heroism in Dede Korkut Stories

Güler KÜÇÜKEROĞLU¹

ÖZ

İnsanın anlam arayışının tezahürleri olarak görülen mitik üretimler, bilimin haklı şöhreti altında ezilmiş ve hayali; ya da kurgu sıfatıyla geçmişin zirvaları olarak gözden düşmüştür. 19.yy'dan sonra, özellikle psikoloji kuramlarının etkisiyle, mecaz ve alegoriye dayanan bu dil, bazı gerçekliklerin sembolik ifadesi olarak değer kazanmıştır. Bu sembollerin altında yatan gizli anlamlar psikoloji, sanat, sosyoloji vs. pek çok alanın ilgisini çekmiştir. Rüya yorumları ve imge çalışmaları için anahtar vazifesi gören mitler, arketipsel psikoloji ile sanatsal çalışmalardan reklamcılık faaliyetlerine geniş bir yelpazede işlevsellik kazanmıştır. Kahramanın hikâyesine odaklanan çalışmalarıyla Joseph Campbell, monomit kavramını ileri sürmüş ve yeryüzünün farklı noktalarında, farklı zamanlarda insanların hemen hemen aynı ürünleri ürettiğini savunmuştur. İnsan ruhunun hemen her yerde aynı olması evrensel temaları meydana getirirken, dini, sosyal ve tarihî sebepler bu temalarda bazı farklılıklar oluşturmuştur. Arketip değeri taşıyan standart kalıbı bulmak kadar bir kültüre, sosyal yapıya ait ayrılan unsurların tespiti de önemlidir. Bu çalışmada, Dede Korkut Hikâyeleri Joseph Campbell'in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu isimli çalışması temel alınarak incelenecektir. Hikâyelerin incelenmesinde Otto Rank ve Lord Raglan'ın kahraman biyografilerine de temas edilerek her bir aşamanın kendi dinamikleri açısından değerlendirilmesi yapılacaktır. Çalışmanın amacı Türk kahraman tipinin kendi dinamiklerinin tespiti ve yol haritasının ortaya koyulmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Mit, Kahramanlık Miti, Monomit, Dede Korkut.

ABSTRACT

A mythical productions, which were seen as manifestations of man's search for meaning, were crushed under the rightful fame of science and were discredited as imaginary or fictional nonsense of the past. After the 19th century, especially under the influence of psychological theories, this language, based on metaphor and allegory, gained value as the symbolic expression of some realities. The hidden meanings underlying these symbols are from psychology, art, sociology, etc. It has attracted the attention of many fields. Myths, which serve as keys to dream interpretations and image studies, have gained functionality in a wide range of areas, from archetypal psychology and artistic works to advertising activities. With his works focusing on the story of the hero, Joseph Campbell put forward the concept of monomyth and argued that people in different parts of the world, at different times, produced almost the same products. While the human spirit being the same almost everywhere creates universal themes, religious, social and historical reasons have created some differences in these themes. Identifying the distinctive elements of a culture and social structure is as important as finding the standard pattern that has archetypal value. In this study, Dede Korkut Stories, which are the cornerstone of Turkish history, will be examined based on Joseph Campbell's work titled The Hero's With a Thousand Faces. In examining the stories, the hero biographies of Otto Rank and Lord Raglan will be touched upon and each stage will be evaluated in terms of its own dynamics. The aim of the study is to determine the dynamics of the Turkish hero.

Keywords: Heroic Myth, Monomyth, Dede Korkut.

1. ORCID: 0000-0003-0792-8103

1. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi, glrkucukeroglu@gmail.com

* KÜÇÜKEROĞLU, G. (2024). "Dede Korkut Hikâyelerinde Kahramanlık Miti" *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.33, s.157-169.

Makale Geliş Tarihi: 7 Temmuz 2024 Kabul Tarihi: 6 Eylül 2024

EXTENDED ABSTRACT

Mythological narratives once played a central role in explaining the dynamics of the human soul, but with the advancement of science, they were dismissed as fictional or imaginary elements. However, since the 19th century, the study of this mythological heritage has regained importance due to contributions from psychology. Understanding myths involves not only determining their functions but also comprehending the conditions under which they emerged. Mythological data provides insights into who people are, what they should do, and how they should do it, transforming chaos into a known cosmos. The symbolic language of these texts has made significant progress through the dream studies of psychoanalysis and especially the symbol-based interpretations of archetypal criticism. This hidden cluster of meanings, where each symbol refers to a different meaning, not only reveals the mysteries of humanity and the universe but also includes the imagination needed for the health of individual psychology, the construction of an ideal society, and scientific progress. Heroic myths, a subset of myths, serve as powerful role models, reflecting and aiding in the achievement of social dreams. The roadmap of the hero will also contribute to educational sciences and community psychology studies. The universal structure of the human soul has been explored by scholars such as Joseph Campbell, Lord Raglan, and Otto Rank. These studies highlight the similarities and differences in the portrayal of heroes across cultures. In the context of Turkish mythology, particularly in the Twelve Stories of the Dede Korkut Epics, the Turkish hero aligns with these universal hero biographies in many aspects, but it must be noted that some specific cases diverge from the biography. Unlike the common motifs of virgin birth or the desire to kill the father to seize the throne prevalent in world literature, the narrative of the Turkish hero lacks these elements. Virgin birth, usually a symbol of a supreme lineage, is replaced by more plausible real structures as the narratives approach modern times, such as tracing lineage to a sacred animal ancestor, trees, or mountains. The father of the Turkish hero is often depicted as a gentleman, chosen by Gök God to lead the Turkish people in pre-Islamic times. In the Islamic civilization, this understanding evolved into the concept of the caliph of God, maintaining the idea of divine favor. In the West, the motif of killing the father to seize the throne inspired the Oedipus Complex, while in the East, as seen in the Shahnameh, it is replaced by the father killing the son to protect the throne. The motif of familial enmity is replaced by themes of mutual salvation between father and son in Turkish hero narratives, reflecting the strength of the Turkish family structure. Numerous studies have been conducted on Dede Korkut narratives. The dissemination of his works focusing on a story has revealed a holistic analysis of Dede Korkut narratives. Based on the study conducted on the twelve stories of Dede Korkut, it has been observed that the heroes do not fit into universal heroic designs in many respects. In particular, virgin birth, hostility towards the father, and the development of victory around killing the father and gaining the throne are contrary to the Turkish hero structure. The unique biography of the Turkish hero should be revealed by further studies. The biography of the hero reached as a result of the studies on the stories of Dede Korkut has been itemized.

1. The hero is born into a noble family as the desired and expected child.
2. Around the motif of childlessness, help and prayers are received from Korkut Ata for the child.
3. The birth of the hero is connected to elements considered sacred, such as apples and prayers.
4. No prayers made for the hero before his birth and throughout his life are rejected.
5. While still a child, he reveals that he is different from ordinary people with both his physical and spiritual structure.
6. He encounters a disaster such as Oba raid, kidnapping or captivity of the father or brother. this is hard
The situation strengthens the hero.
7. He achieves great success long before the victory. The hero's name depends on his success.
7. He goes on an adventure to save the father.
8. He achieves absolute victory.
9. With the victory, the hero gets married.
10. Like the hero himself, his horse and wife show superior characteristics.
11. No information is given about the death of the hero who eliminated the chaos.
12. The hero's story ends with lines in which Korkut Ata emphasizes the transience of the world.

GİRİŞ

Mitolojik ürünler, insanlığın yaşama atfettiği anlamın ilk tezahürleridir. Frye Eleştirinin Anatomisi adlı eserinde tüm edebiyatın mitlerden, hatta kahramanlık mitlerinden doğduğunu söyler. (Frye, 2015). Epik anlatmalarda kahraman, ait olduğu toplumun hayallerini, arzularını ve isteklerini yansıtır. Ortak aklın ürettiği bu kişi ve kişiler, özellikle mit, destan ve masal gibi sözlü anlatım ürünlerinde ortak pek çok unsur barındırırlar. Bu unsurların tespiti ve yorumu, sosyal yapının analizine imkan tanıyacağı gibi, birey psikolojisi açısından da bazı tespitlere izin verebilir. Çünkü “ macera tüm kahramanlar için ortak aşamalardan oluşan bir arayış yolculuğudur” (Alsaç, 2022: 385). Bu bakımdan epik anlatmalar, insanın anlam arayışının ürünleridir.

Bu anlam arayışının ürünleri sembolik bir dille ifade edilir. Bu sembol dilin çözümlenmesi, kahramanın yol haritası yanında, insan ruhunun temel dinamikleri hakkında bazı çıkarımlara izin verebilir. Oğuz Kağan Destanı'nı kendilik arketipi açısından inceleyen Evrim Ölçer Özünel (2014), hikâyedeki mitik unsurların sembolik okumaya ihtiyaç duyduğunu vurgular. Kahramanın canavarla karşılaşması kişinin egosu ile yüzleşmesidir. Canavarı yenen kahraman kendilik bilincine ulaşabilir. Tepegöz, modernizm ya da yalnızlık olarak canavarın ismi değişse de hikâyeye her zaman geçerliliğini korur.

Türk kültürünün yapı taşı olan Dede Korkut anlatmaları, sayısız çalışmaya konu olmuş, farklı yöntem ve tekniklerle incelenmiştir. Bu hikâyelerin her birinde yer alan epik kahramanların, kahramanlık miti açısından değerlendirilmesi Türk kahramanın kendine has yol haritasına ulaşmak için önemlidir. “Geçiş dönemi metinleri olarak da değerlendirilen hikâyeler, satır aralarında mitolojik motifler barındırır. Bu çok katmanlı metinlerin mitolojik arka planlarının çözümlenmesi ise mitoloji çalışmaları açısından ufuk açıcı olacaktır” (Ölçer Özünel, 2015: 35). Bu verilerin tespiti ve yorumu, evrensel bir ruh anlayışına, bu ruhun toplumsal ve zamansal değişmelerine ışık tutacaktır.

Muharrem Ergin , Dede Korkut hikâyeleri için kullanılacak en uygun ifadenin “Destani Hikâye” (Ergin, 2021: 29) olduğunu söyler. Bu hikâyelere mitik değer kazandıran, kahramanların savaşlarına tanıklık eden okuyucunun bu esere atfettiği doğruluk değeridir. Misalse Basat'ın Tepegöz'ü yenebildiğini işiten okur için sosyal yapıda ataların gücüne tanıklık gerçekleşir. Bireysel bir dönüşüm için okur, Tepegöz yerine modern düşmanları koyarak, savaşmak için yeterli gücü bulabilir ya da savaşın hayatın mücadelesi ile kurduğu anolojik bağ sayesinde, yaşama anlam atfedebilir. “Dede Korkut, karanlık dağların öte yakasına, ulu derenin diğer yakasına, ünlü kahramanların insanoglunun önünde yürüdüğü yolu gösterir” (Klerk, 2011: 95).

İkinci olarak bu hikâyeler, hem anlatanı hem dinleyeni tarafından atalara atfedilen kutsallık sebebiyle gerçek kabul edilir. Okur muhayyilesinde şüphe ile karşılaşmaz. Hem Rank hem de Campbell için, kahraman mitleri, taraftarları kahramanlara inandığı sürece işe yarar. Raglan için, kahraman mitleri yalnızca kişilerin inandığı mitleştirilmiş figürler gerçekse işe yarar (Rank, O. & Raglan, L. & Dundes, A. , 1990 : 54). Gerçek değeri ile aktarılan ve alımlanan bu hikâyeler, olağanüstü unsurlarla desteklenmiştir. Mitik ürünlere gerçek değerini veren bu olağüstüğe kattığı inandırıcılık değeridir.

Bu eserin önemi, dini inanışla kaynaşarak alperen tipine evrilen Türk kahramanının, milli duruşunun ifadesini yansıtıyor olmasıdır. Dede Korkut'ta yer alan her kahraman bireysel bir yolculuğun hatlarını verirken, arka planda aktarılan her detay, Oğuz boylarının yaşam şeklini, sosyal yapısını ve yaşamsal amaçlarını yansıtır. “Dede Korkut hikâyelerinde Oğuz federasyonu, İç Oğuzlar, Dış Oğuzlar diye ikiye ayrılmaktadır. Bu iki boy da, mitsel bir kökenden (Tülü kuşun yavrusu) geldiğine inanılan Bayındır Han tarafından yönetilmektedir” (Başgöz, 1998 : 27). Diğer beyler Bayındır Han'ın etrafında kahramanlık ve hünelerine göre konumlanır. Bayındır Hanla akrabalık bağı bulunan beyler Han'ın arkasında otururken, çadır kapısına yakın yerde bulunan beyler, akrabası olmayan beylerdir. Kahramanın hikâyesinde önemli bir yapı arzeden soy bağı, beylerin oturma düzeninde de hissedilir. Kahramanın bu düzendeki yerini değiştirecek tek unsur, kılıncının gücü ile göstereceği bir kahramanlık ya da yoksul doyurup, çıplak giydirmesi olarak verilir. Türk toplumunun hayalindeki kahramanın iki önemli özelliği merhamet ve cesarettir. Bu iki erdem beylerin yükselmesi ve makamının değişmesi için tek şarttır.

İslamiyetle birlikte alperen tipine evrilen Türk kahramanı için, en büyük amaç İslam'ı yaymak, kafirle savaşmaktır. Ancak Dede Korkut anlatmalarında kahramanın tek amacı, ailevi bütünlüğü korumaktır. Dede Korkut' ta adı geçen beylerin toprak elde etmek, bir inancı yaymak gibi sebeplerle savaşmaz. Kahramanı savaşa götüren tek sebep

dışarıdan gelen bir musibet, bela ya da saldırıdır. Dede Korkut kahramanlarının maceraya atılmasının tek sebebi ailesini, obasını ait olduğu hanlığı korumak, tutsak olan aile üyelerini kurtarmaktır.

Dede Korkut hikâyeleri, özellikle Lacan'ın biyografik tasnifi model alınarak, pek çok araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Türk kültürü için bu denli önemli olan bu eserlerin bütünlüklü bir analizi, saha için eksiklidir.

Dede Korkut hikâyelerinin her bir kahramanı belli evreler dikkate alınarak, dünya edebiyatında kahramanlık miti üzerine çalışan üç mitografin kalıbı temel alınarak değerlendirilmiştir. Mitik kahramana arketipik eleştiri açısından bakan Joseph Campbell daha çok metinlerin sembolik anlamları üzerinden yorumlar geliştirmiştir. Yine psikanalizin verilerini kullanan Otto Rank, kahramanın macerasını anne karnının muazzam rahatlığına dönüş olarak yorumlar. Lacan'ın kalıbı ise biyografik bir ortaklık arayışı ile oluşturulmuştur.

Daha önce yapılan çalışmaların gösterdiği gibi, sadece Dede Korkut hikâyeleri değil, Türk Destan ve hikâyelerinde kahramanın macerası bahsedilen üç kalıpla da örtüşmez. Bu açıdan Türk kahramanının kendisine has özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapılacak çalışmada, Dede Korkut kahramanlarının bütünlüklü bir analizinin basamak olması amaçlanmaktadır.

Çalışma boyunca, hikaye incelenmelerinde, Muharrem Ergin'in "Dede Korkut Kitabı 1-2" adlı çalışması kaynak alınmıştır.

1. Mit

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlükte Mit " Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren alegorik bir anlatımı olan halk hikâyesi; mitos." (TDK, Güncel, "Mit") tanımını ihtiva ettiği alegori ifadesi, mitlerin görünenin ardında bir anlam gücüne sahip olduğunu belirtir. Geleneksel olarak yayılan veya toplumun hayal gücü etkisiyle biçim değiştiren ifadesi mitlerin kaynağına dair bir açıklama sunar. " Mit nedir? " sorusuna cevap verebilmek için öncelikle onu oluşturan koşulların bilinmesi gerekir.

İnsanların etkileşim halinde olduğu toplumlarda, bir iletişim türü olarak yayılmanın yanında mitlerin en değerli yanının evrensel olmaları olduğu söylenebilir. " İnsan ırkı yalnız biyolojik olarak birlik değildir, ruhsal tarihi de tektir" (Campbell, 2004: 9) İnsan ruhunun hemen her yerde aynı ürünleri ortaya koymasının sebepleri, bugün psikolojinin verileriyle daha net olarak açıklanabilir.

Bu ürünleri ortaya koyan ruh, aynı şekilde bu ürünlerin iyileştirici ve dönüştürücü gücünden ruhsal dengesini kurmak için de yararlanır. Bu hikâyeler kim olduğumuzu ya da kim olmamız gerektiğini söyler. İlkel insanın uydurma hikâyeleri olarak reddedilen bu mitolojik miras, modern ve gelişmiş insanın hissettiği boşluğu açıklar. Mitolojik veriler insanlığın yaşam seyrinde ona eşlik eden, kritik eşikleri aşması konusunda yol gösteren metinlerdir.

Mitlerin ne olduğunu anlamak için ortaya çıkış koşulları yanında işlevlerinin tespit edilmesi gerekir. Mitolojik veriler insana kim olduğunu söyler, ne yapması gerektiğini ve bunu nasıl yapacağını. Böylece kaos halinde olan yaşam, sistemi bilinen bir kosmosa dönüşür. Bu karmaşaya bir anlam verme ihtiyacı, mitlerle karşılanır. " Mit kendi içinde bir iyilik ya da ahlak güvencesi değildir. İşlevi modeller açıklamak ve böylelikle Dünya'ya ve insanın varlığına dair anlam vermektir" (Eliade, 2016: 195).

Mitoloji konusunda sayısız kültür ve coğrafyaya ait metinleri inceleyen Joseph Campbell bir mitin dört işlevi olduğunu söyler. " Mitolojinin ilk işlevi uyanan bilincin bu evrenin *mystrium tremendum et fascinans* olarak olduğu gibi kabul edilmesini sağlamaktır" (Campbell, 2004: 14). Ürpertici bir evrenin içinde olduğunu fark eden insanın bu evreni olduğu gibi kabul etmesi, dünyanın gerçekliği ile karşılaşan zihnin çıldırmak yerine bir dinginliğe kavuşmasını sağlar. İkinci işlevi " doğayı olduğu gibi gösterecek aynayı tutmaktır " (Campbell, 2004: 14). Bu işlev mitolojinin çalışma prensibini de açıklayabilir. Ayna birebir gibi görünen ters bir görüntü sunar. Mitolojik verilerin sembolik dili bu işleve açıklık getirir. "Üçüncü işlev ise, ahlaki bir düzeni savunmaktır: bireyi, coğrafya ve tarihe koşullanmış toplumsal grubunun gereksinimlerine göre biçimler" (Campbell, 2004: 15). Mitolojinin dördüncü ve en önemli işlevi ise bireyin bütünlüğünün sağlanmasıdır. Kendisiyle, toplumla ve dünyayla uyum içinde olmasına imkân verir (Campbell, 2004).

İnsan yaşamı için varoluş sancısını tedavi edebilecek dört önemli işleve sahip bu anlatıların yaşamdan çekilmesiyle modern insanın çaresiz kaldığı, toplumsal uyumun bozulduğu ve bireysel bir bütünlük hissini imkânsız olduğu

söylenebilir. Ancak bugünün dünyası fark etmese de kendi içinde mitler yaratır. Ritmik hareketler, kutsal mekânlar, diriliş ve bereket için yapılan zorlanımlı hareketler mitik üretimlerin birer formudur. “İnsan ruhuna, onu geri çekmeye çabalayan belirli insani fantezilerin tersine, ileri götüren simgeleri temin etmek, mitoloji ve ayinin başlıca işlevi olmuştur” (Campbell, 2015: 19).

Bugün bilimin tehdidi ile sarsılan mitik üretim, bilimin itici gücüdür. İnsan muhayyilesinin mitik üretimleri, zamanın bu tohumu büyütmesiyle bilimsel buluş ya da keşiflere dönüşür. Psikoloji biliminin en bilinen kompleksi Odipus ve Elektra Kompleksleri ilhamını mitolojiden alır. Bugün türlü teknolojilerle uçmayı başaran insanlık ilhamını uçabilen mitik kahramanlarından alır. “Küçük bir peri masalında dahi bulunan o derin yaratıcı merkezlere dokunma ve uyandırma gücü özelliği, tıpkı okyanusun sırrının bir damla suda ya da yaşamın bütün gizeminin bir pire yumurtasında saklı olması gibi bir mucizedir” (Campbell, 2015: 13).

Nihayetinde mitik üretimler, insan yaşamı için vazgeçilmez ürünlerdir. Bu anlatmaların sosyal işlevini ön plana çıkaran kahramanlık mitleri ise toplumların bir arada uyum içinde yaşaması ve insanlığa bir ilk örnek sunması bakımından önemlidir. “Sosyal hayatın her bir unsurunun, içinde bulunduğu sistemle ilişkili olarak anlamı vardır ve eğer bu sistemin bilgisinden yoksunsak, göstergeler sessiz kalmaya mahkumdur” (Levi- Strauss, 2013: 15). Mitik üretimler sosyal yaşamın göstergeleri olarak sosyal yaşamı düzenleme ve dönüştürme gücüne sahiptir.

Mitik üretimlerin bu düzenleme ve değiştirme gücü, ideal olan kahramanın yetiştirilmesi konusunda da bir ana hat sunacaktır. Modern zamanın yarattığı amaçsız bir insanlığın yetiştirdiği soytarı tipinin, kahramanlık aşısı ile yaşadığı şuur kaybından kurtarılması gerekmez.

Çünkü kahramanı harekete geçiren hiçbir zaman, kişisel refahını sağlamak olmamıştır. Amaç ancak kutsallık atfedildiğinde, mitik bir inanç tabakası ile sarıldığında anlam kazanır. Aynı zamanda bir inanç tabakasının üretimi olan mitik anlatmalar, yolculuğun seyri boyunca bireye dayanma gücü verecektir. Kendisini değil, ailesini, ülkesini hatta insanlığı kurtarmak için kendi refahından vazgeçen kahraman, ad olarak varolabilir. Bu bireysel varoluş, toplumsal uyumun ve huzurun da dayanağıdır.

İdeal kahraman sadece savaşta zafer kazanan komutan değildir. İnsanlık için uyumadan çalışacak bilim insanları, ülkesi için gözünü kırpmadan canını feda edecek askerler, ailesi için kendinden vazgeçen anneler çoğaltılabilecek kahraman tiplerinden bazılarıdır. Bireyle birlikte yükselen bir ulus için kahraman kalıpları tahlil edilmeli ve işlevleri tespit edilerek uygulamalı olarak eğitimde kullanılmalıdır.

2. Kahramanlık Miti Tasarımları

Toplumun geri kalanının rahatı ve refahı için kendini tehlikeye atan kişi kahramandır. Yeni bir canlıya hayat vermek için kendi yaşamını riske atan kadın, bir kahramandır. Bu feda edişin karşılığında bir ödülle, bir bebekle, ailesine geri döner. Vatani için canını tehlikeye atan bir asker daha üst düzey bir kahramandır, vatanın birliği ödülüyle toplumuna geri döner. Ve peygamberler insanlığın kurtuluşu için çıktıkları yolculuktan insanlığa sundukları kutsal bir reçete ile geri dönerler. “Kahraman modern bir insan olarak ölmüş, fakat ebedi insan –mükemmeleşmiş, belirsiz, evrensel insan olarak yeniden doğmuştur. Öyleyse onun ikinci görevi ve amacı, dönüşmüş olarak geri dönmek ve yenilenmiş yaşamdan aldığı dersi öğretmektir” (Küçükeroğlu, 2018: 23).

Kahramanlık payesi sadece toplumun işaret ettiği sayılı bireyin değil, uygun koşullar altında tüm insanlığın elde edebileceği bir payedir. Çünkü “Tüm dünyada üstün insan figürünün ortak yanı, normal şartlar da benlikle dolu olsa bile zor bir anda – bela anında – bir başkasını kurtarmak durumunda kalan kişinin benliğinin, heyecanlarının, korkularının ve gelecek düşüncesinin silindiğini gösteriyor.” (Küçükeroğlu, 2018: 18) Her birey bu özü içinde taşır.

“Erkek ve kadınların çoğu göreceli olarak bilinçdışı denebilecek medeni ve kabilesel alışkanlıklardan daha macerasız olan yolu yeğler. Fakat bu arayıcılar da, toplumun kabul ettiği, insanlığa çok önceleri kurtarıcılar tarafından verilmiş ve binlerce yıl ötesinden kuşaktan kuşağa geçerek günümüze dek gelmiş olan simgesel yardımlarla, geçiş ayinleriyle, kötülüklerden arındıran vaftiz törenleriyle kurtarılır. Ancak ne bir içsel çağırışı ne de bir dışsal öğretiyi kabul edenlerin durumu umutsuzdur. Yani bugün kalbin içindeki ve dışındaki bu labirente olan çoğu kişinin durumu” (Campbell, 2007: 28).

Eco “ mitlerini ve hedeflerini yitirmiş bir kuşak” (Eco, 2017: 20) sıfatıyla andığı yeni nesli, yolunu kaybeden yolculara benzetir. İnsan ruhunu besleyen bu anlatılar içinde, evrensel olanın yanında, toplumsal olanın modelliği önem arzeder. Dede Korkut’un her bir hikâyesi ve hikâyelerin sembolik değeri, sadece edebiyat araştırmaları için değil psikoloji ve sosyoloji bilimin katkılarıyla, Türk insanının ruhuna sunulmalıdır.

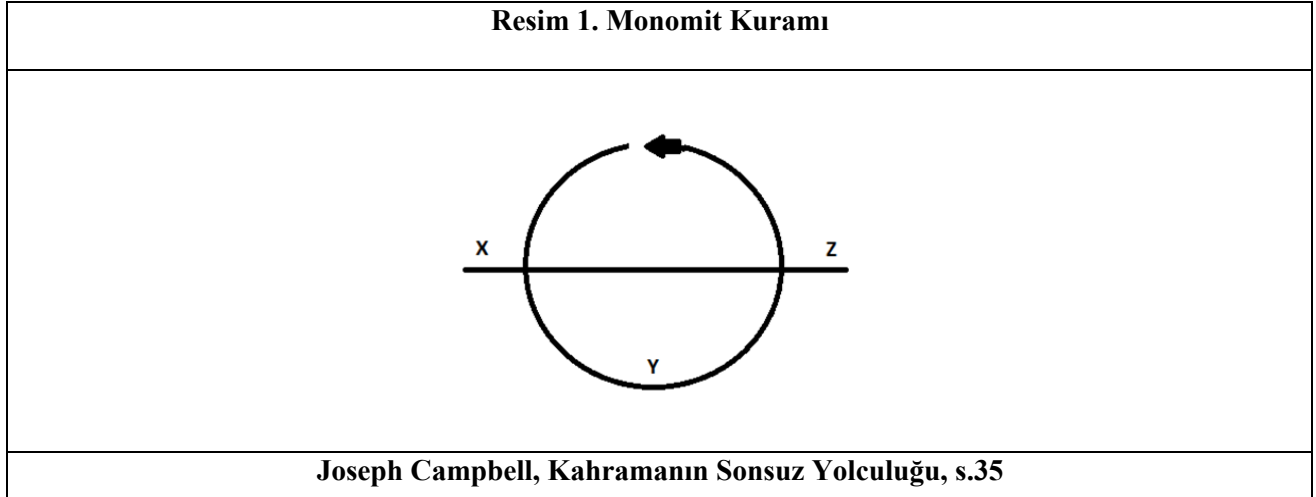
Maceraya yanıt veren kahraman ya da güvenlik alanında kalmayı tercih eden insan için bu hikâye aynı şekilde önemlidir. Bireyin kendini gerçekleştirme yolculuğunda rehber olabilecek bu metinler “hayat modelleri sunarlar”(Campbell & Moyers, 2007: 35).

Bu modellerin incelenmesi, yapı taşlarının ortaya koyulması, edebi eleştiri açısından ehemmiyetlidir. Estetik bir değer olarak bir metni anlamlandırma çabasından ziyade, bu tahlilin sağlayacağı sanatsal üretimin etkinliği ve işlevinin kavranması olacaktır.

İnsan ruhu her yerde bir ve aynıdır anlayışıyla daha önce sayısız metin incelemesi nihayetinde bir tasnif ortaya koyan Joseph Campbell, mitlerin ritüelle ilişkisine odaklanan Lord Raglan ve kahramanın doğumu anlatılarından psikolojik torumlar ortaya koyan Otto Rank’ın çalışmaları, Dede Korkut’un on iki hikâyesinde tespiti yapılacak. Bu tasnife uyan ve uymayan unsurlar değerlendirilerek bu hikâyelerdeki ortak seyir ortaya koyulacaktır.

“Mitsel düşüncüyü bir bütün olarak ele aldığımızda onun zamansal olarak bir kısmını kapsayan, insanın kendisinin dışındakilere –yaratana, milletine, ailesine vs. -faydası dokunması, onlar için büyük bir iş gerçekleştirilmesi gerekten zaman dilimini aktaran mitsel anlatı kahramanlık mitidir” (Küçükeroğlu, 2018: 22). Bireyin kendini gerçekleştirme yolculuğu için de model olacak bu metinler, kahraman için değişmez bazı eşiklerle ortaya çıkmışlardır.

Campbell’in Kahramanın Sonsuz Yolculuğu adlı çalışmasında ortaya attığı monomit kavramı kahramanın hikâyesinin çekirdeğini oluşturur. “Kahramanın mitolojik macerasının standart yolu geçiş ayinlerinde sunulan formülün büyütülmüş halidir: ayrılma- erginlenme- dönüş: buna monomitin çekirdek birimi denebilir” (Campbell, 2015: 35). Hemen birkaç metni ele alarak incelediğimizde mekân, olay ve zaman ne olursa olsun kahramanın macerasının aynı seyri izlediğini görürüz. Yola çıkış, erginlenme ve dönüş. “Çünkü bu mitsel dram insana acının asla nihai olmadığını, dirilişin daima ölümü takip ettiğini, her türlü yenilginin nihai zaferle aşılabileceğini hatırlatır” (Eliade, 2022: 111).

İlk bölüm olan yola çıkış maceraya çağrı, çağrının reddedilişi, doğaüstü yardım, ilk eşiğin aşılması ve balinanın karnı ifadeleri ile aktarılır. Maceraya çağrı, basit bir rüya, daha önce fark edilmeyen bir gerçekliğin ani bir aydınlanma ile fark edilmesi ya da bir felaket olabilir. Bir şeylerin değişmesi konusunda farkındalık yaşayan kahraman bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk içsel veya dışsal olabilir. Bu yolculukta hemen her anlatıma da kahramana yardımcı olacak, onu yönlendirecek bir bilge tipi mevcuttur. Ormanda birden bire beliren yaşlı kadın, ırmakta karşıya geçmenin imkânsız olduğu anda ortaya çıkan bir kayıkçı, ihtiyacı olan tılsımları ona sağlayan bir büyücü ya da bir çoban. “ Kişinin bilip güven duyması yeter. Yaşı bilinmeyen muhafızlar belirecektir” (Campbell, 2015: 72). Bu yardımın ardından yeniden doğacak olan kahramanın rahim benzeri bir karanlığa girmesi gerekir. Balinanın karnı olarak adlandırılan bu aşama, kahramanın gelişmesi ve dönüşmesi için belirli bir süre çekilecek bir zorluğu ihtiva eder.

İkinci bölüm rahimden çıkan kahramanın erginlenmesini içerir. Gelecekteki zaferi işaret edecek şekilde kendini ispatlaması gereken kahraman sınavlara tabi tutulur. Bu sınavların gerekçesi ya da neticesi olarak Tanrıçayla karşılaşan kahraman baştan çıkarıcı olarak kadın evresini geçer ve babanın gönlünü alır. Hak ettiği zaferi gerçekleştiren kahraman nihai ödüle kavuşur.

Bu ödülle birlikte dönüş evresine geçen kahraman dönüşü reddedebilir. “Buddha bile zaferin ardından, mesajın iletilebilir olduğundan şüphe etmişti” (Campbell, 2015: 179). Tasavvufi düşüncenin de merkezini işgal eden bu dönüşün reddi kahramanın maddi dünyadan daha çok çekilmesine sebep olabilir. Ancak bir yardım ya da kurtarma eylemi bu kez kahraman için gerçekleşebilir. Dışarıdan gelen kurtuluş olarak adlandırılan bu aşamada dünyaya dönmeyi reddeden kahraman için davet dünyadan gelir. Geri dönüş eşiğinin aşılması ise tanrısal olana sahip olan kahramanın yeniden maddesel olana uyumunu ihtiva eder. İki dünyanın ustalığı ise bireyselliğinden sıyrılan ruhun yaşamın basit acı ve sevinçlerine yüz vermeyeceği, zaferiyle birlikte kazandığı dokunulmaz bir zırh olarak yorumlanır. Bu zırh kahramanın yaşam özgürlüğünün anahtarıdır.

Campbell’in kahramanın maceraya çıkışı ile başlattığı tasnif, Otto Rank’da kahramanın doğumu ile başlar. Çünkü kahramanın en belirleyici unsuru doğum anında tüm dünyanın fark edeceği bazı garipler ya da doğar doğmaz bebeğin ben diğerlerinden farklıym vurgusunu yapabileceği özgün bir doğum şeklidir (Rank, 2016.). İsa’nın doğar doğmaz konuşması, Cengiz Han’ın elinde et parçasıyla doğması ya da Oğuz Kağan’ın annesini emmeyi reddetmesi ve şarap istemesi bu açıdan değerlendirilebilir. Rank’a göre kahraman doğum anında seçilmiş olduğunu ispatlar.

“Kahraman seçkin bir aileden gelir ve çoğunlukla da bir kralın çocuğudur. Hayata gelişinde çeşitli zorluklar vardır. Bunlar uzun süren bir kısırlık, anne ve babanın çeşitli engeller nedeniyle gizlice cinsel ilişkiye girmesi olabilir. Hamilelik döneminde ya da öncesinde, şayet doğarsa, babasına (ya da hamisine) bela getireceğine dair bir uyarı, bir kâhin ya da rüya vasıtasıyla bildirilir. Yaşamaya için bir sepete konularak suya bırakılması gibi bir kaide vardır. Daha sonra hayvanlar ya da alt tabakadan insanlar tarafından kurtarılır. Dişi bir hayvanın ya da mütevazı bir kadının sütüyle beslenir. Büyüdükten sonra pek çok başarı sergileyerek seçkin ailesini bulur. Bir taraftan babasından intikam alırken, diğer taraftan benimsenir ve kabul edilir. En sonunda mevki ve saygı kazanır” (Segal, 2004: 128).

Raglan’ın kalıbı ise doğum ve aile konusunda Otto Rank’ın tasnifine benzer. 22 maddelik bir biyografi ortaya koyan Raglan bu tasnife Odipus, İsa, Musa, İlyas ve Apollo gibi farklı kahraman biyografilerini inceleyerek, hemen hepsinde ortak olan unsurları 22 maddede toplar.

1. Kahramanın annesi soylu bir bakiredir.
2. Babası bir kraldır ve
3. Çoğu zaman annesinin yakın bir akrabasıdır. Fakat
4. Varlığı sıradan değildir.
5. Bir yandan tanrının oğlu olarak görülür.
6. Doğduğunda babası ya da anne tarafından olan dedesi onu öldürmeye kalkar fakat
7. Kaçırılır ve
8. Uzak bir ülkede koruyucu bir aile tarafından büyütülür.
9. Çocukluğundan bahsedilmez fakat
10. Olgunluğa eriştiğinde geri döner ya da gelecekteki krallığa gider.
11. Bir kralı, ejderhayı ya da vahşi bir hayvanı alt ettikten sonra
12. Bir prensesle evlenir ki bu çoğu zaman yerini aldığı kişinin kızıdır
13. Kral olur.
14. Bir süre sorunsuz bir hükümdarlık yaşar
15. Yasalar çıkarır fakat

16. Sonra tanrıların ve tebaasının sevgisini yitirir ve
17. Şehirden ve tahtından sürülür.
18. Gizemli bir ölüm onu bekler
19. Bu ölüm çoğunlukla bir dağın tepesindedir.
20. Eğer varsa, çocukları varisi olamaz.
21. Bedeni gömülmez fakat
22. Bir ya da daha fazla kabri bulunur (Rank, O. & Raglan, L. & Dundes, A. , 1990, s. 204.).

“Özellikle Lord Raglan’ın kahraman kalıbı Batı dünyasında epik ve benzeri eserlerde yer alan merkezî kahraman tipinin incelenmesinde uzun süre ölçüt kabul edilmiştir. Türk destan araştırmalarında da birçok akademisyenimiz tarafından Türk destan kahramanlarının değerlendirilmesinde Raglan’ın kalıbı kullanılmıştır” (Karadüzgün, 2012: 9).

Joseph Campbell’in “Yeni döneme kendi usulümüzle girmeli ve sorunlarını kendimiz sormalıyız; çünkü gerçek, gerçekliğin ışınımının evrensel olarak tek ve aynı olmasına karşın, yansıdığı ortama göre değişkenlik gösterir. Gerçek, farklı ülkelerde ve zamanlarda simgelerin belirlendiği yaşayan malzemeye göre farklı farklı görünür” (Campbell, 2004: 671) sözleri ile birlikte Türk kahramanın evrensel olanla uyumu ve bu uyumun sağlanmadığı noktaların tespiti mitik Türk kahramanın özgün yanını ortaya koyacaktır. Bu amaçla yapılacak çalışmalarda Dede Korkut hikayelerinin kahramanları, dayanak oluşturacaktır.

3. Dede Korkut Hikâyelerinde Kahramanlık Miti

3.1. Kahramanın Doğumu

Kahramanın doğumu, kutsal hikâyelerden mitolojiye uzanan geniş bir anlatımda olağanüstü bir unsurla karşımıza çıkar. Hz. İsa bakireden doğarken, Hz. Musa bir sandıkla suya burakılır. Hz. Muhammet daha doğmadan babasını kaybeder. Nihayetinde dikkat çeken unsur baba motifi uğzerinde şekillenir. Babanın olmaması, kahramanın gücünü artırır. Babanın varlığında ise babaya düşmanlık motifi ön plana çıkar.

“Bu fantastik özellikler, farklı uluslarda – birbirinden çok uzak ve tamamen bağımsız olsalar bile- şaşırtıcı bir benzerlik veya bazen tam bir örtüşme gösterirler” (Rank, 2016: 9). Bu özelliklerden en göze çarpanı bakireden doğumdur. Sargon Miti, Hz. İsa gibi kahramanlar bakireden doğar. Burada amaç kahramana insan soyunun ve dölünün ürünü olmayacak kadar mükemmel bir tanrısallık kazandırmaktır. “Her halk, ana tanrıdan türemek ister; kendisini onun yaratmasını arzular” (Abraham, 2017: 55).

Annenin bakire olmadığı durumlarda ise soya farklılık katacak olan insan dışı varlıklardan gebe kalmaktır. Kahramanın soyunun tanrısallık ihtiva ettiği durumlarda, gücü ve asaleti sosyal çevre tarafından kabul edilen bir hayvan ata ile karşılaştırılır. Türeyiş Destanında Hun Hakanı’nın kızları bir kurt tarafından gebe bırakılır.

Campbell’in biyografisi maceraya çağrı ile başlar. Raglan’ın kalıbında kahramanın annesi soylu bir bakiredir. Türk kahramanında bakireden doğum unsuruna neredeyse hiç rastlanmaz. Otto Rank’ın biyografisinde ise soylu ve seçkin bir aileye mensup olan kahramanın dünyaya gelişinde çeşitli zorlukla görülür. Uzun süren kısırlık, anne babanın bazı yasaklar sebebiyle gizli ilişkisi gibi durumlar kahramanın doğumunun ayırt edici yanlarıdır. Soylu bir ailede dünyaya gelme açısından Dede Korkut kahramanları Rank’ın kalıbına uygunluk gösterir. Her biri bir Türk beyinin oğlu olarak dünyaya gelir. Her hikâyede babanın soyluluğu vurgulanır. Türk sosyal yapısının erkek egemen tavrı olarak annenin soyu, güzelliği ya da yetenekleri hikâyelerde yer almaz.

Dede Korkut Hikayelerinde, soyun korunması esasına dayalı olarak babanın soyuna önem verilir. Batılı kahramanın babayı öldüreceği ve yerine geçeceği hususundaki kehanet yerine, doğacak çocuğun babaya nam ve güç getireceği vurgulanır. “Yazlıklardan kışlıklara ve sırtlara kadar tasvir edilen toplum aristokrattır” (Levis, 1974 : 10). Hikâyelerde sıradan bireylerin tanıtımı bile yapılmaz.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde çocuğu olmayan Dirse Han, Kara Otağa alınır. Bunun üzerine dertlenen Dirse Han, karısının sözlerini dinleyerek açları yedirir, çıplakları giydirir. Ve bir oğlu olur.

Kam Büre Oğlu Bamsı Pay Püre hikâyesinde Bayındır Han'ın verdiği bir ziyafette diğer Oğuz beylerinin oğullarını görünce ağlamaya başlar. Beyler ona oğlu olması için dua ederler. Ve bir oğlu olur.

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü hikâyede Basat'ın bir aslan tarafından büyütüldüğü aktarılır. Bir düşman saldırısı sırasında korkarak göç eden Oğuz beyleri, Aruz Koca'nın küçük oğlunu düşürürler. Çocuk bir aslan tarafından büyütülür.

Salur Kazan'ın Oğlu Uruz'un hikâyesinde Uruz, babasının Bahadır Han olduğunu sanarak büyür. Kâfir tarafından bir kuyuda tutsak edilen babasından yıllarca haberi olmaz.

İncelenen on iki hikâyenin sadece iki tanesinde çocuksuzluk bir motif olarak yer alır. Bunun sebeplerine yer verilmezken, bu durumun çaresi Boğaç Han'da açları doyurmak, çıplakları giydirmek olarak verilirken, Bamsı Beyrek'te başkasının duası olarak verilir. İki hikâyede babasının kim olduğunu bilmeyen kahraman daha yüce bir erk tarafından büyütülür. Birinde aslan tarafından büyütülen kahraman diğerinde hanlar hanı Bahadır Hanı babası sanır.

Dede Korkut'un on iki hikâyesinden hareketle Dede Korkut hikayelerinde kahramanın doğumuna ait unsurlara anlatmada fazla yer verilmediği, verildiği durumlarda annenin değil babanın soyunun vurgulandığı ve doğacak çocuğun istenmeyen bir çocuk değil, istenilen, özlenen bir çocuk olduğunu söylemek gerekir. Çocuğundan tahtı korumak isteği yerine, tahtı teslim edeceği yiğit bir oğul özlemi tüm hikâyelerin ortak karakteridir.

3.2. Büyüme/Erginlenme

Campbell, Rank ve Raglan'ın tasniflerinde kahramanın çocukluğu ile ilgili anlatım bulunmaz. Dede Korkut kahramanları için bu durum geçerli değildir. Kahraman çocuk yaşta diğerlerinden farklı olarak tasvir edilir. Vücut özellikleri ve fiziksel yetkinlik olarak aktarılan bu özellikler epik kahraman için gerekli unsurlardır.

Çeşitli anlatmalarda sıklıkla rastlanan kahramanın ailesi tarafından öldürülmek istenmesi ve bir orman ya da akarsuya bırakılması motifine, Dede Korkut hikâyelerinde rastlanmaz. Kahramanın aileden ayrıldığı hikâyelerden biri Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü hikâyesidir. Burada da kahraman ailesinden bilerek uzaklaştırılmaz. Bir baskın esnasında oba göç ederken kaza ile kaybolur. Türk kahramanlarında yaygın olan kurt yerine bu anlatmada Basat'ın aslan tarafından beslenmesi ve büyütülmesi de dikkate değerdir.

Yine Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde istisna olarak oğlun babası tarafından öldürülmek istenmesi ile karşılaşırız. Bu öldürme isteği, kırk erin kıskançlık duygusuyla Dirse Han'ı oğluna düşman etmesiyle oluşur. Bu hikâyede hem kırk erin itaatkar tavrı zedelenmiş, hem de oğul düşmanlığına yer verilmiştir.

Dede Korkut Hikayelerindeki kahramanların erginlenmesi ve büyümesi gelecekteki, yetkinliğini, göstereceği bir başarı ile aktarılır. Kahraman eğer bu sınamayı başarı ile geçerse ad alır. O zamana kadar adı koyulmayan kahramanın ancak kendini ispat ettiğinde ad alması, bu adı kutsal sayılan Dede Korkut'un vermesi önemlidir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde; Boğaç Han meydanda arkadaşları ile oynarken iki yanında üçer kişinin zorlukla zapt ettiği bir boğanın üzerine salınması, üzerine diğerleri gibi kaçmak yerine boğaya saldırması ve onu yenip başını kesmesi ad almasına sebep olur.

Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek hikâyesinde, Beyrek on beş yaşına geldiğinde malları kafirler tarafından yağmalanan bezirganları ve mallarını kurtarır. "Çocuk baş kesip kan döktüğü için Dede Korkut gelip ona ad kor" (Ergin, 2021: 8).

Basat'ın Depegöz'ü Öldürdüğü hikâyesinde, Aslan yatağında büyüyen Basat'ı obaya getirirler ama her seferinde atların kanını dökerek aslan yatağına geri döner. En sonda Dedem Korkut gelip ona insan olduğunu, hayvanlarla değil insanlarla yaşaması gerektiğini anlatır ve büyük kardeşinin adının Kıyan Selçuk olduğunu bildirerek kendisine de Basat adını takar.

Uşun Koca Oğlu Seyrek hikâyesinde, Ağabeyi Eğrek Oğuz beylerinin girdiği divana girip çıkarken Ters Uzamış adındaki Bey tarafından "Hey Uşun Koca oğlu, bu oturan beylerin her biri oturduğu yeri kılıcının ve ekmeğinin kuvveti ile almıştır, sen baş mı kestir, kan mı döktün, aç mı doyurdun, çıplak mı donattın?" (Ergin, 2021: 225-233). şeklinde paylanır. Kan dökmemiş, baş almamış kahraman anlatısına açları doyurmanın ve çıplak donatmanında

meziyet olarak eklendiğini söylemek gerekir. Bunları yapmayan kahramana babasının büyük oğlu diye hitap edilir. Adı yoktur. “Bir çocuğa savaşta öne çıkana kadar isim verilmez. Bu son uygulamanın ne kadar eski olduğu, eski kitabelerde 'benim erkeklik adım Yaruk Tegin', 'kardeşimin erkeklik adım Köl Tegin oldu' gibi ifadelerin görülmesinden anlaşılmaktadır” (Levis, 174 : 11).

Kahramanın yeterlilik göstermesi, ad alması için önkoşul kabul edilir. Bu ad, sadece sosyal bir belirteç değil, kahramanın yeteneğine uygun olarak aşkın bir anlam taşıyıcısıdır. On iki anlatmanın dördünde kahramanın yetişmesinde çocukluk dönemine vurgu yapıldığı, yaklaşık on beş yaşlarına gelen kahramanın bir başarı göstermesi gerektiği ve bunun ad almak yani var olmak için önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz. Campbell'in tasarımında başlı başına bir öge olan erginlenme Dede Korkut hikâyelerinde sadece dört hikâyede bulunur.

3.3. Kahramanın Yetişmesinde Etkili Unsurlar

Dede Korkut Hikâyelerinde kahramanın yol göstericisi, Oğuzlar arasında saygı gören Dede Korkuttur. “Dede Korkut akıl hocalarıdır. Oğuz kavminin bütün müşkülünü o çözer” (Ergin, 2021,s.26). Bunun yanında Hızır'ın yardımı koştığı anlatımlarla da karşılaşırız. Türk kahramanın en belirgin yardımcı tipi kırk çeridir. Her beyin erginlikte kırk, beylikte üç yüz sadık eri bulunur. Yine at Türk kahramanı için vazgeçilmeyen bir yardımcı tipidir.

Dirse Han Oğlu Boğaç Han hikâyesinde her zaman sadakat ve bağlılığı ile öne çıkan kırk çeri, Boğaç Han hikâyesinde kıskançlık duygusu ile ihanet eder. Dirse Han'ı kendi evladına kıydırırlar. Oğlunu öldürmek isteyen Dirse Han bunu bir av sırasında onu vurarak gerçekleştirir. Bu ihanetin karşılığında kahramanın yardımına Hızır'ın koştığı aktarılır. Ölümsüzlük sırrı ile anılan Hızır'ın ölümcül yarasına rağmen Boğaç Han'ı iyi eder. Boğaç Han'ın anası ve kırk ahu gözlü hatunu yardımcı tipin yerini alır. Anne doğum yapmamış olmasına rağmen göğsünden süt gelir. Oğlunun yarasına kanıyla karışık sütünü merhem yapar (Ergin, 2021: 82-90).

Salur Kazan'ın evinin yağlanması hikâyesinde, Salur Kazan avdayken obasını basan kâfir Salur Kazan'ın anası, helâlî, oğlu ve tüm tebaasını, hayvanları ve altınları gibi mallarıyla birlikte ele geçirir. Bu hikâyede Kazan'ın çobanıyla birlikte tüm Türk beyleri, son anda yetişirler. “ Vur Beyim, yettim” nidasıyla tek tek tüm beylerin adı, hüner ve yiğitlikleri ile sayılır (Ergin, 2021: 95-115).

Kazan Bey Oğlu Uruz hikâyesinde yardıma helali ve ahu gözlü kırk hatun yetişir. Oğlunun tutsaklığı ve oğlunu kurtarmak isteyen göz kapağından yaralanması, Hz. Yusuf kıssasını hatırlatır. Evladın tutsaklığı babanın gözüne perde indirir (Ergin, 2021: 153-167).

Begil oğlu Emren hikâyesinde yardımcı kahraman ne at, ne kırk çeri, ne beyler ne de hızırdır. Emren'e Cebrail aracılığıyla Allah yardım eder. Ona kırk yiğit gücü ihsan eder (Ergin, 2021: 216-225).

3.4. Dönüş

Kendisinden beklenmeyen bir başarı göstererek ad alan kahraman bu isimle birlikte, ailenin, obanın, ulusun ya da evrenin beklentileri ile yüklenir. Zafer adında kahramanın doğumundan itibaren çizilen her çizgi, zaferin belirleyicisidir. Yardımcı karakterin mahiyeti zafer üzerinde etkilidir. Bunun yanında zaferin belirleyicisinin mahrumiyet olduğunu aktarmak gerekir.

Dede Korkut hikâyelerinde kahramanın görevi Basat'ın bir canavar olarak obaya kasteden Tepegözü öldürmesi dışında hemen her hikâyede, babayı kâfir elinden kurtaran oğul ya da oğlu kâfir elinden kurtaran baba olarak karşımıza çıkar.

Batı menşeli metinlerde babanın öldürülmesi ve tahtın ele geçirilmesi olarak verilen zafer, doğunun kahramanlarında oğlun öldürülmesi ve iktidarın korunması ile karakterizedir. Ancak Türk kahramanı her iki durumda da baba ile oğlu birbiri için kurtarıcı olarak çizer. Kırk çerinin kıskançlığıyla oğlunu öldürmek isteyen Dirse Han bile hikâyenin sonunda oğlu tarafından kurtarılır. “ oğlan kırk yiğidin boynına aldı, at depdi, cenk ve savaş itdi. Kiminin boynın urdı., kimini tutsak eyledi. Babasını kurtardı(Ergin, 2021: 94).

Salur Kazan'ın evinin yağlanması hikâyesinde Kazan Han oğlunu kâfir kalesinde esaretten kurtarır. Kazan Bey oğlu Uruz hikâyesinde, oğlu esaretten kurtaran baba motifi ile karşılaşılır. “ Kazan oğlu üzerine geldi. İndi, elin çözdü. Kuça kuça atayla oğul görişti” (Ergin, 2021: 176).

Duha Koca Oğlu Deli Dumrul hikâyesinde, Azrail karşısında evladı için kendi canından vazgeçmeyen ana ile ata, Allah'ın iradesiyle canlarından edilir. Bu hikâye evladını kurtarmak için kendi canını hiçe sayan ata motifi yerine, canı önceleyen yaklaşımın cezalandırılması ile sonuçlanır (Ergin, 2021: 177-184).

İç Oğuz'a Taş Oğuz asi olup Beyrek'in öldüğü hikâyede, düşmana karşı verilen mücadelelerin yerini içerde bir düşman alır. Dayı motifinin asiliği ve cezası araştırma için değerlidir. Soydan gelen bir düşmanlığa asla izin vermeyen Türk destanları, bir iç karışıklık olacaksa bunu ataya değil anadan gelen soya aktarır(Ergin, 2021: 243-251).

Başta gelen musibet ne kadar ağırsa, feleğin ateşten eteği kahramanı ne kadar yaktıysa, kahraman o kadar yücelir. Bugün kahramanlık mitolojilerinin özellikle psikanalitik incelenmesi, bireyin kendini tanıması ve tamamlaması anlamında ciddi katkı sağlayacaktır. Türlü zorluklar altında yıkılan, vazgeçen kendisini türlü uyuşturucu ile oyalayan ya da yaşamına son veren insanın varoluş bunaltısına manevi bir reçete olacak bu çalışmalar özellikle Türk eğitim sisteminde planlı olarak uygulanmalıdır. “ Genç sosyal grubun mitlerini özümseyerek ve onun ayınlerine katılarak hem sosyal hem doğal çevresine uyum sağlayacak şekilde yapılandırılır ve erken doğmuş amorf bir doğa ürününden belirli bir grubun tanımlanmış ve yetkin bir üyesine dönüşür” (Champbell, 1988 : 35). Kahramanın ipinin yolunu izleyenler için karanlık ormanda kaybolmak söz konusu değildir.

SONUÇ

Kahramanın doğumu konusunda Dede Korkut kahramanlarında bakireden doğum görülmez, soy bakımından anneden ziyade babanın soyu önemlidir. Kahraman babanın düşmanı olacak biri olarak değil, babanın soyunun varisi ve en büyük arzusu olarak dünyaya gelir. Bazı hikâyelerde çocuksuzluk motifi görülür. Atanın açları doyurması, çiplakları donatması ve diğer beylerin duasını alarak çocuk sahibi olduğu görülür. Burada beylerin ağzından çıkanın tanrı katında kabul görmesi, bakireden doğumda vurgulanan tanrısal ruhun yerini tanrının onayladığı, koruduğu ve seçtiği soyun aldığı söylenebilir. Soyun devamı ve erkek çocuğun bey için önemi de bu açıdan yorumlanmalıdır.

Kahramanın çocukluğu ile ilgili geniş bilgi bulunmaz. Ancak diğer çocuklardan farklı olduğu, fiziksel özelliklerin farklılığı ile aktarılır. Erginlenme aşamasında kahramanın bir başarı göstermesi, kan döküp baş alması şarttır. Bu başarıdan sonra ad alır. Sıradan bir ad koymadan ayrılarak, kahramanın adını hünerine ve yiğitliğine uygun olarak Dede Korkut verir. Duasını esirgemez.

Kahraman ad aldıktan sonra son kez büyük zafer için sınanır. Obası basılır, obasının er ve hatunlarını öldüren bir canavar ortaya çıkar ya da babası tutsak edilir. Her durumda aktarım ne olursa olsun, kahramanın sosyal bir görevi olduğunu söylemek gerekir. Çalışmaya temel alınan mitografların incelediği hikayelerde kahramanın temel güdüsü intikam almak ve tahtı ele geçirmektir. Dede Korkut hikâyelerinin kahramanı ise bir cevherdir. Onun eylemlerinin itici gücü, anası ve atasını kurtarmak, obasını kurtarmak ve Türk'ün adını yüceltmek içindir.

Son sınamayı da başarıyla geçen kahraman, yiğitlikte ve asalette kendine denk bir hatun ile evlendirilir. Bazı anlatmalarda bu hatunların erlerle savaşıacak, güreşecek kadar güçlü olması dikkat çeker. Kahramanın zorda kaldığı durumlarda savaş sahnesinde hikâyede yer olan kadın kahramanın da en az eri kadar cesaret ve yiğitlik sahibi olduğu görülür. Batı'nın kilitli kulede kurtarıcısını bekleyen kadın kahramanı Dede Korkut hikâyelerinde bilfiil meydana ve korkusuz bir konçuydur.

Zaferden sonra kahramanın hayatının geri kalanı hakkında bir bilgi verilmez. Ancak her hikâyenin sonunda Dede Korkut gelir ve dünyanın faniliğinden bahseder.

Kanı didigüm big erenler

Dünya menüm diyenler

Ecel aldı yer gizledi

Fani dünya kime kaldı

Gelimplü gidimli dünya

Son uçü ölümlü dünya (Ergin, 2021).

Her anlatının sonunda aynı şekilde tekrar eden bu mısralar, ne İslam anlayışındaki cennet fikrini, ne uçuşa varmayı yansıtır. Kahramanın bir büyük ve ideal yaşama kavuşması fikrini hiçbir hikâyede göremeyiz. Ancak yaşamın sonlu olduğu, bunca güç ve zaferle anılan kahramanların bile yer tarafından gizlendiği ısrarla vurgulanır. Sembolik bir yorumla ancak yerin yeniden doğumun ev sahibi olduğu olgusundan hareketle topraktan gelenin toprağa döndüğünün ve ancak kendi ham maddesi içinde yeniden doğabileceğini ifade edebiliriz.

Dede Korkut'un on iki hikâyesi üzerinde yapılan çalışmadan hareketle, kahramanların evrensel kahraman tasarımlara birçok açıdan uymadığı gözlenmiştir. Özellikle bakireden doğum, babaya düşmanlık, zaferin babayı öldürmek ve tahtı elde etmek çevresinde gelişmesi, Dede Korkut hikaye kahramanlarının yapısına aykırıdır. İleri çalışmalar yapılarak Türk kahramanının kendine has biyografisi ortaya koyulmalıdır. Bu durum Türk Edebiyatı çalışmaları için büyük eksikliklerdir. Dede Korkut hikâyeleri üzerine yapılan çalışmalar neticesinde ulaşılan kahraman biyografisi maddelenmiştir.

1. Kahraman soylu bir ailede istenilen ve beklenen çocuk olarak dünyaya gelir.
2. Çocuksuzluk motifi çevresinde, çocuk için Korkut Ata'dan yardım ve dua alınır.
3. Kahramanın doğumu, elma ve dua gibi kutsal kabul edilen unsurlara bağlanır.
4. Kahramanın doğumundan önce ve yaşamı boyunca onun için edilen hiçbir dua geri çevrilmez.
5. Henüz çocuk yaşta hem fiziksel hem ruhsal yapısıyla sıradan insandan farklı olduğunu ortaya koyar.
6. Oba baskını, baba ya da ağabeyin kaçırılması veya tutsak edilmesi gibi bir felaketle karşılaşır. Bu zor durum kahramanı güçlendirir.
7. Zaferden çok önce büyük bir başarı gösterir .Kahramanın ad alması başarısına bağlıdır.
7. Babayı kurtarmak için maceraya çıkar.
8. Mutlak bir zafer elde eder.
9. Zaferle birlikte kahraman evlenir.
10. Kahramanın kendisini gibi, atı ve hatunu üstün özellikler gösterir.
11. Karmaşayı ortadan kaldıran kahramanın ölümü ile ilgili bilgi verilmez.
12. Kahramanın hikâyesi, Korkut Ata'nın dünyanın geçiciliğini vurguladığı dizelerle son bulur.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Birinci Yazar %100.

Etik Komisyon Onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

ABRAHAM, K. (2017). *Rüyalar ve Mitler*. İstanbul: Pinhan Yay.

ALSAC, F. (2022). Arketipik Bağlamda Lord Raglan'ın Geleneksel Kahraman Kalıbı ve Metinlerarası Göstergeler: Kirmanşah Hikâyesi Örneğiyle. *Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 5(2), 377-392.

BAŞGÖZ, İ. (1998). Dede Korkut Destanı'nda Epiyetler. *Milli Folklor*. 5(37), 23-35.

CAMPBELL, J. & Moyers, B. (2007). *Mitolojinin Gücü*. İstanbul: MediaCat Yay.

CAMPBELL, J. (2014). *Yaratıcı Mitoloji*. İstanbul: Işık Yay.

- CAMPBELL, J. (2015). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. İstanbul: İthaki Yay.
- CAMPBELL, J. (1988). *Myths to Live By*. Amerika: Later Printing.
- DÜZGÜN, Ü. K. (2012). Türk Destanlarında Merkezi Kahraman Tipinin Tipolojisi. *Folklor/Edebiyat*, 18(70), 9-46.
- ECO, U. (2017). *Popüler Roman Kahramanları*. İstanbul: Alfa Yay.
- ELİADE, M. (2016). *Mitlerin Özellikleri*. İstanbul: Alfa Yay.
- ELİADE, M. (2022). *Edebi Dönüş Miti*. İstanbul: Dergâh Yay.
- ERGİN, M. (2021). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- FRYE, N. (2015). *Eleştirinin Anatomisi*. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- KLERK, I. (2011). *Turkse Mythologie*. Netherlands : Instituut Voor Turkse Studies.
- KÜÇÜKEROĞLU, G. (2018). *Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Romanlarında Kahramanlık Miti*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- LEVIS, G. (1974). *The Book of Dede Korkut*. Newyork: Pinguin Book.
- LEVI- STRAUSS, C. (2013). *Mit ve Anlam*. İstanbul: İthaki Yay.
- ÖLÇER ÖZÜNEL, E. (2014). Kendine Dönüşen Kahraman: Oğuz Kağan Destanı'nda İktidar ve Kut. *Milli Folklor*. 26/104. 5-15.
- ÖLÇER ÖZÜNEL, E. (2015). Baharı Getiren Bamsı Beyrek. *Milli Folklor*. 27(107), 34-48.
- RANK, O. (2016). *Kahramanın Doğuş Miti*. İstanbul: Pinhan Yay.
- RANK, O., RAGLAN, L. & DUNDES, A. (1990). *The Quest of The Hero*. Princeton University Press.
- SEGAL, R. (2004). *Mit*. Ankara: Dost Yay.
- TDK, (Türk Dil Kurumu). "Mit" Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi (05.07.2024).